

Våren 2022 hände något som bröt mot en outtalad premis i vår moderna krisförståelse. Inom loppet av några få veckor väntades plötsligt 55 000 människor söka skydd i Sverige. Hittills i denna serie av analyser har vi i mångt och mycket utgått från att befolkningen stannar där den är när krisen slår till, och att den stora utmaningen består i att hålla tekniska och sociala system igång på plats. Men orostider handlar inte bara om att upprätthålla det statiska. Ibland är den mest akuta överlevnadsstrategin förflyttning — att snabbt och i extremt stor skala flytta människor, åt båda hållen.

När EU:s massflyktsdirektiv aktiverades den 4 mars 2022 blev glappet mellan den snabba, akuta verkligheten och den tröga byråkratiska kvarnen smärtsamt tydligt. Skyddsbehövande strömmade in, men Migrationsverkets omedelbara behov av att placera tiotusentals människor möttes av ett system som inte var byggt för hastighet. Det dröjde ända till juli — fyra månader senare — innan en lagstiftning om en jämnare kommunal fördelning av ansvaret fanns på plats. Samma obalans och tröghet riskerar att uppstå vid en storskalig intern evakuering. Oavsett om det är krig, en massiv skogsbrand eller en industriolycka som tvingar räddningstjänst, polis och länsstyrelse att snabbt besluta om förflyttning av civilbefolkningen, är grundmekanismerna desamma. Människor måste flyttas snabbt, och de måste ta vägen någonstans.

Det är i detta skede som evakueringslogiken frontalkrockar med exakt de sårbarheter vi redan har kartlagt. Ett stort personflöde innebär en omedelbar och brutal konkurrens om samhällets knappa, redan intecknade resurser. Som vi sett i granskningen av våra skyddsrum har vi ett bestånd som dras med allvarliga brister och där täckningsgraden är dramatiskt mycket sämre i dag än när de byggdes. De räcker inte ens till den egna lokalbefolkningen. Att ovanpå detta addera tusentals externt eller internt evakuerade till ekvationen ställer omänskliga krav på en boendekapacitet som i praktiken inte existerar.

För att överhuvudtaget kunna flytta massor av människor från farozoner till säkerhet krävs dessutom enorm transportkapacitet. Men vår infrastruktur är linjär, extremt gles och optimerad för fredstida flöden utan buffertar. Försvarsmakten har redan pekat på konflikten i att samma kapacitet som ska förse befolkningen med mat måste bära trupp och pansarvagnar. Om detta transportnät dessutom ska hantera hundratals bussar med evakuerade — samtidigt som nätverkets topologi präglas av enpunktsfel och flaskhalsar — uppstår omedelbart en logistisk härdsmläta.

Väl framme på mottagningsorten fortsätter påfrestningarna. De lokala system som redan i vardagen kämpar med nollmarginaler förväntas plötsligt absorbera en massiv befolkningsökning. Skolbyggnader förväntas i krissituationer fylla dubbla och konkurrerande roller, både som undervisningslokaler och som tillfälliga evakueringsplatser för människor på flykt. Detta skapar en brutal

konflikt om utrymme, sanitet och resurser. Samtidigt konkurrerar de nyanlända, varav många kan vara skadade eller sköra äldre, om hemtjänstliknande stöd. Men som vi redan vet är äldreomsorgen trimmad till bristningsgränsen och lider av en kronisk personalbrist som förvärras ytterligare om infrastrukturen runt dem rasar. Att i det läget skala upp omsorgen framstår som snudd på omöjligt.

Och över allt detta svävar den digitala skörheten. Själva hanteringen, registreringen och identifieringen av massiva personflöden förlitar sig i dag uteslutande på digitala system. Precis som ruttplaneringen i hemtjänsten och larmsystemen för skyddsrummen är beroende av uppkoppling, riskerar hela mottagningsapparaten att frysa när skärmarna slocknar. När trycket är som störst, och el- eller telekominfrastrukturen vacklar, är risken för systemkollaps överhängande.

När myndigheternas resurser brast våren 2022 var det frivilligkrafterna som klev in. Civilsamhället bar en oproportionerligt stor del av lasten. Bara Röda Korset fanns på plats i 149 kommuner och gav stöd vid 29 000 tillfällen under flyktingmottagandet. Det är en vacker påminnelse om medmänsklighetens kraft, men också en iskall insikt om att statens och kommunernas egen kapacitet sällan räcker till ensam, oavsett hur många krisplaner som skrivits.

Resilienslogiken för framtidens evakuering och flyktingmottagande kräver därför ett radikalt skifte i hur vi planerar. Vi måste sluta betrakta civilsamhällets enorma insatser som en tursam improvisation och i stället i förväg integrera dem som en tydlig, strukturell redundans i systemet. Vi behöver förhandsplanerade evakueringsvägar och en kommunal mottagningskapacitet som rent fysiskt är dimensionerad för att klara en samtidig intern och extern belastning.

Framför allt måste samhället utrustas med analoga reservrutiner. Precis som hemtjänsten behöver fysiska pappersark när servern går ner, och skolan behöver böcker när nätverket tystnar, måste mottagandet av flyktingar och evakuerade kunna hanteras med papper, penna och tryckta liggare. Beredskap i orostider är inte bara att kunna stänga dörren och hålla ut; det är att ha förmågan att slå upp dörrarna på vid gavel, leda strömmen av människor rätt, och ha en färdig plan för var de ska sova när natten faller.

Källor

- Migrationsverket — migrationsverket.se
- MSB — msb.se (evakueringsplanering)